Central Asian Research Journal of Natural and Exact Sciences
INTERNATIONAL SCIENTIFIC, APPLIED AND THEORETICAL JOURNAL
2026 / № 1(2)
SCIENCE FOR A SUSTAINABLE CENTRAL ASIA

1C:BUXGALTERIYA DASTURIDA QQS VA FOYDA SOLIG‘I HISOB-KITOBINI YURITISH XUSUSIYATLARI

Ibroximova Hayitxon Mirzoxidjon qizi

Andijon davlat texnika instituti

Axborot tizimlari va texnologiyalari yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

Abstract. The article examines the specific features of value added tax (VAT) and profit tax accounting in the 1C:Accounting software. It describes how tax accounting is generated from primary documents, how VAT is recorded in ledger accounts, and how differences between financial and tax accounting are handled when determining the profit tax base. Practical recommendations are given for preventing common errors.

Keywords: 1C:Accounting, VAT, profit tax, tax accounting, automation, tax invoice, tax reporting.

Annotatsiya. Maqolada 1C:Buxgalteriya dasturida qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS) va foyda solig‘i bo‘yicha hisob-kitoblarni yuritishning o‘ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Dasturda soliq hisobining shakllanish mexanizmi, birlamchi hujjatlar asosida QQS bo‘yicha hisobvaraqlarda aks ettirish tartibi, foyda solig‘i bazasini aniqlashda buxgalteriya va soliq hisobi o‘rtasidagi farqlarni hisobga olish masalalari yoritilgan. Shuningdek, avtomatlashtirilgan hisob-kitobning afzalliklari, uchraydigan xatoliklar va ularni oldini olish yo‘llari bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: 1C:Buxgalteriya, QQS, foyda solig‘i, soliq hisobi, avtomatlashtirish, hisob-faktura, soliq hisoboti, buxgalteriya hisobi.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности ведения расчётов по налогу на добавленную стоимость (НДС) и налогу на прибыль в программе «1С:Бухгалтерия». Раскрыты механизм формирования налогового учёта, порядок отражения НДС на счетах бухгалтерского учёта, а также вопросы учёта разниц между бухгалтерским и налоговым учётом при определении налоговой базы по

налогу на прибыль. Даны практические рекомендации по предупреждению типичных ошибок.

Ключевые слова: 1С:Бухгалтерия, НДС, налог на прибыль, налоговый учёт, автоматизация, счёт-фактура, налоговая отчётность.

Kirish

Bugungi kunda O‘zbekistonda iqtisodiyotni raqamlashtirish va soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirish bo‘yicha izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Soliq tizimidagi o‘zgarishlar, elektron hisob-faktura va elektron hisobotlarning joriy etilishi korxonalar buxgalteriya xizmatlari oldiga yangi talablar qo‘ymoqda. Bunday sharoitda hisob-kitoblarni qo‘lda yuritish xatolik ehtimolini oshiradi, vaqt va mehnat xarajatlarini ko‘paytiradi. Shu sababli buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish dasturlari, xususan, 1C:Buxgalteriya platformasi korxonalar faoliyatida keng qo‘llanilmoqda.

Korxona soliq majburiyatlari orasida qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘i alohida o‘rin tutadi. QQS tovar va xizmatlarni sotishning har bir bosqichida hisoblanadi hamda hujjatlar bilan qat’iy tasdiqlanishi talab etiladi. Foyda solig‘i esa moliyaviy natija bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, soliq bazasini aniqlashda buxgalteriya hisobi ma’lumotlariga tuzatishlar kiritishni taqozo etadi. Ushbu ikki soliq bo‘yicha hisob-kitoblarni to‘g‘ri yuritish soliq xavfini kamaytirish va jarimalardan saqlanishning asosiy shartlaridan biridir.

Tadqiqotning maqsadi 1C:Buxgalteriya dasturida QQS va foyda solig‘i hisob-kitobini yuritishning xususiyatlarini o‘rganish, amaliy jihatdan yuzaga keladigan muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo‘yildi: soliq hisobini yuritishning me’yoriy-huquqiy asoslarini ko‘rib chiqish; dasturda QQS hisobining tashkil etilishini tahlil qilish; foyda solig‘i bazasini shakllantirish mexanizmini yoritish; avtomatlashtirilgan va qo‘lda hisob yuritishni solishtirish.

Adabiyotlar sharhi va tadqiqot metodologiyasi

Soliq hisobini yuritishning huquqiy asosini O‘zbekiston Respublikasi Soliq

kodeksi, «Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida»gi Qonun hamda milliy buxgalteriya hisobi standartlari (BHMS) tashkil etadi. Soliq kodeksida QQS va foyda solig‘ining to‘lovchilari, soliq solish ob’ekti, soliq bazasi, stavkalari va hisobot topshirish tartibi belgilangan. Buxgalteriya hisobi esa xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning moliyaviy-xo‘jalik faoliyati hisobvaraqlari rejasi asosida yuritiladi.

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish va amaliy kuzatuv usullaridan foydalanildi. Dasturning imkoniyatlari ishchi jarayonlar misolida ko‘rib chiqilib, avtomatlashtirilgan va qo‘lda yuritiladigan hisob o‘zaro taqqoslandi.

Asosiy qism

1. QQS va foyda solig‘ining amaldagi parametrlari

2026-yil uchun O‘zbekistonda asosiy soliq stavkalari asosan o‘zgarishsiz saqlanib qolgan: QQS stavkasi 12 foiz, foyda solig‘ining bazaviy stavkasi 15 foizni tashkil etadi. Shu bilan birga, soliq qonunchiligiga kiritilgan o‘zgartirishlar ayrim toifadagi soliq to‘lovchilar uchun alohida shartlarni nazarda tutadi. Xususan, aylanmadan olinadigan soliqdan QQS va foyda solig‘i to‘lashga birinchi marta o‘tgan soliq to‘lovchilar uchun foyda solig‘idan bir yillik imtiyoz belgilangan, foyda solig‘i bo‘yicha imtiyozlar esa asosan tezlashtirilgan amortizatsiya shaklida berilmoqda. Bundan tashqari, aylanmasi belgilangan miqdordan oshgan tadbirkorlar uchun QQSning soddalashtirilgan tartibi bo‘yicha takliflar ham muhokama qilinmoqda va joriy etilmoqda. Ushbu parametrlar o‘zgarib turishi sababli, 1C dasturida soliq stavkalari, imtiyozlar va hisob siyosati sozlamalarini muntazam yangilab borish muhim ahamiyatga ega. Dasturning joriy versiyasi va yangilanishlari soliq qonunchiligidagi so‘nggi o‘zgarishlarga mos kelishi buxgalter tomonidan nazorat qilinishi lozim.

2. 1C:Buxgalteriya dasturida hisob siyosatini sozlash

Soliq hisobini to‘g‘ri yuritishning birinchi bosqichi tashkilotning hisob siyosatini dasturda to‘g‘ri belgilashdir. Hisob siyosati sozlamalarida tashkilot QQS to‘lovchisi ekanligi, soliq solish tizimi, tovar-moddiy zaxiralarni baholash usuli, amortizatsiya hisoblash usullari kabi parametrlar kiritiladi. Ushbu ma’lumotlar keyinchalik barcha hujjatlarda avtomatik ravishda qo‘llanadi. Hisob siyosati noto‘g‘ri belgilansa, QQS va

foyda solig‘i bo‘yicha hisob-kitoblarda tizimli xatolar yuzaga keladi.

3. QQS hisobining tashkil etilishi

1C:Buxgalteriya dasturida QQS hisobi birlamchi hujjatlar asosida yuritiladi. Tovar va xizmatlarni sotish hujjati kiritilganda dastur sotish summasi, QQS summasi va hisob-faktura ma’lumotlarini avtomatik shakllantiradi. Xuddi shunday, ta’minotchidan tovar yoki xizmat qabul qilinganda, kirim hujjati bo‘yicha hisobga olinadigan QQS summasi alohida ajratib ko‘rsatiladi. Dastur sotuvdan hisoblangan QQS va xaridlar bo‘yicha hisobga olinadigan QQS o‘rtasidagi farqni aniqlab, byudjetga to‘lanadigan yoki qaytariladigan summani ko‘rsatadi.

Dasturda QQS hisobining asosiy xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

– hisob-faktura hujjatlarining birlamchi hujjatlar bilan o‘zaro bog‘langanligi;
– xarid va sotuv daftarchalarining avtomatik shakllantirilishi;
– hisobga olinadigan va hisobga olinmaydigan QQSni ajratib yuritish imkoniyati;
– QQS stavkalari (12 foiz, nol stavka, QQSdan ozod etilgan operatsiyalar) bo‘yicha alohida hisob yuritish;
– elektron hisob-faktura tizimi bilan ma’lumot almashish imkoniyati;
– QQS bo‘yicha soliq hisobotini avtomatik to‘ldirish.

Quyidagi jadvalda QQS bo‘yicha asosiy operatsiyalarning buxgalteriya yozuvlarida aks ettirilishi umumiy ko‘rinishda keltirilgan. Hisobvaraq raqamlari tashkilotning amaldagi hisobvaraqlar rejasi va hisob siyosatiga qarab farq qilishi mumkin, shu sababli ular namuna sifatida berilgan.

1-jadval. QQS bo‘yicha operatsiyalarning aks ettirilishi (namuna)

Xo‘jalik operatsiyasi	Hisobvaraqlar yozuvi	Dasturdagi hujjat
Tovarlar sotildi va QQS hisoblandi	Debet: xaridorlar qarzi; Kredit: daromad va byudjetga to‘lovlar (QQS)	Tovar va xizmatlarni sotish
Ta’minotchidan tovar qabul qilindi, QQS ajratildi	Debet: tovarlar va hisobga olinadigan QQS; Kredit: ta’minotchilar qarzi	Tovar va xizmatlarni qabul qilish

Xo‘jalik operatsiyasi	Hisobvaraqlar yozuvi	Dasturdagi hujjat
QQS bo‘yicha hisob-kitob (oy yakuni)	Hisoblangan va hisobga olinadigan QQS farqi byudjet bilan hisob-kitoblarda aks etadi	Oy yakunini yopish
QQS byudjetga to‘landi	Debet: byudjetga to‘lovlar bo‘yicha qarz; Kredit: hisob-kitob schyoti	To‘lov topshiriqnomasi / bank ko‘chirmasi

4. Foyda solig‘i hisob-kitobini yuritish xususiyatlari

Foyda solig‘i bo‘yicha soliq bazasi buxgalteriya hisobi ma’lumotlari asosida aniqlanadi, ammo Soliq kodeksiga muvofiq ayrim daromad va xarajatlar buxgalteriya hisobidagidan farq qilishi mumkin. Misol uchun, ba’zi xarajatlar soliq maqsadlarida chegirib tashlanmaydi yoki ma’lum me’yorlar doirasida qabul qilinadi. Shu sababli 1C dasturida buxgalteriya foydasi va soliq solinadigan foyda o‘rtasidagi farqlarni alohida hisobga olish zarur.

Dasturda foyda solig‘i hisob-kitobi quyidagi tartibda shakllanadi: avval hisobot davri bo‘yicha daromadlar va xarajatlar buxgalteriya hisobidan olinadi; so‘ngra soliq qonunchiligiga ko‘ra chegirib tashlanmaydigan xarajatlar va soliqqa tortilmaydigan daromadlar bo‘yicha tuzatishlar kiritiladi; natijada soliq solinadigan foyda aniqlanadi va unga amaldagi stavka qo‘llanib, foyda solig‘i summasi hisoblanadi. Hisoblangan summa foyda solig‘i bo‘yicha xarajat sifatida moliyaviy natijalarda aks ettiriladi.

Foyda solig‘i bo‘yicha amalga oshiriladigan muhim jarayonlar quyidagilardir:

- amortizatsiya ajratmalarini buxgalteriya va soliq hisobida alohida hisoblash, shu jumladan tezlashtirilgan amortizatsiya imtiyozidan foydalanish;
- me’yorlashtiriladigan xarajatlar (xizmat safari, vakillik xarajatlari va boshqalar) bo‘yicha cheklovlarni nazorat qilish;
- zararlarni keyingi davrlarga o‘tkazish tartibini hisobga olish;
- belgilangan chegaradan oshgan taqdirda foyda solig‘i bo‘yicha bo‘nak (avans) to‘lovlarini hisoblash;
- foyda solig‘i hisob-kitobini shakllantirish va elektron shaklda topshirishga

tayyorlash.

5. Qo‘lda va 1C dasturida yuritiladigan hisobning qiyosiy tahlili

Avtomatlashtirilgan tizim QQS va foyda solig‘i hisob-kitobida qo‘lda yuritiladigan hisobga nisbatan bir qator afzalliklarga ega. Quyidagi jadvalda ikki usul asosiy mezonlar bo‘yicha solishtirilgan.

2-jadval. Qo‘lda va 1C dasturida hisob yuritishning qiyosiy tahlili

Mezon	**Qo‘lda hisob yuritish**	**1C:Buxgalteriya dasturi**
Hisob-kitob tezligi	Sekin, ko‘p vaqt talab qiladi	Hujjat kiritilishi bilan avtomatik hisoblanadi
Xatolik ehtimoli	Yuqori (inson omili)	Past, mantiqiy nazorat mavjud
QQS daftarchalari	Qo‘lda to‘ldiriladi	Avtomatik shakllanadi
Foyda solig‘i bazasi	Hisob-kitoblar alohida jadvallarda	Tuzatishlar tizim ichida hisobga olinadi
Hisobot tayyorlash	Ko‘p mehnat talab qiladi	Hisobot shakllari avtomatik to‘ldiriladi
Ma’lumotlarni tekshirish	Qiyin, izlash uzoq davom etadi	Aylanma-qoldiq va tahlil hisobotlari orqali tez
Qonunchilik o‘zgarishi	Buxgalter qo‘lda e’tiborga oladi	Dastur yangilanishlari orqali kiritiladi

6. Amaliyotda uchraydigan muammolar va ularning yechimlari

Dasturning keng imkoniyatlariga qaramay, amaliyotda bir qator muammolar kuzatiladi. Eng ko‘p uchraydigan holatlar sirasiga hisob-fakturalarning o‘z vaqtida kiritilmasligi, QQS stavkasining noto‘g‘ri tanlanishi, tovar nomenklaturasida QQS parametrlarining noto‘g‘ri belgilanishi, hisobot davrini yopishdan oldin hujjatlarning to‘liq tekshirilmasligi kiradi. Bundan tashqari, foyda solig‘i bo‘yicha chegirib tashlanmaydigan xarajatlar to‘g‘ri ajratilmasa, soliq bazasi noto‘g‘ri hisoblanadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun quyidagilarni tavsiya etish mumkin: birinchidan, hisob siyosati va nomenklatura sozlamalarini dastlabki bosqichda aniq va to‘liq kiritish; ikkinchidan, har oy yakunida QQS bo‘yicha aylanma-qoldiq qaydnomasini hamda xarid va sotuv daftarchalarini birlamchi hujjatlar bilan solishtirib chiqish; uchinchidan, buxgalter va boshqa foydalanuvchilar uchun kirish huquqlarini farqlash orqali

ma’lumotlar xavfsizligini ta’minlash; to‘rtinchidan, dastur yangilanishlarini o‘z vaqtida o‘rnatib borish; beshinchidan, buxgalterlarning malakasini muntazam oshirish.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, 1C:Buxgalteriya dasturi QQS va foyda solig‘i bo‘yicha hisob-kitoblarni yuritishda korxonalar uchun samarali vosita hisoblanadi. Dastur birlamchi hujjatlar asosida soliq hisobini avtomatik shakllantirish, QQS bo‘yicha daftarchalarni yuritish, foyda solig‘i bazasini aniqlash va hisobotlarni tayyorlash imkonini beradi. Natijada hisob-kitoblar aniqligi oshadi, vaqt xarajatlari kamayadi va soliq xavfi pasayadi. Shu bilan birga, dasturdan samarali foydalanish buxgalterning soliq qonunchiligini bilishi, hisob siyosatini to‘g‘ri belgilashi va dasturni muntazam yangilab borishiga bog‘liq. Soliq stavkalari va imtiyozlari o‘zgarib turishi sababli, avtomatlashtirilgan tizim ham buxgalter nazoratisiz to‘liq ishonchli natija bermaydi. Kelgusida tadqiqotlarni elektron hisob-faktura tizimlari bilan integratsiya va soliq xavfini avtomatik baholash masalalari bo‘yicha davom ettirish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 2019-yil 30-dekabrdagi O‘RQ-599-son Qonun. (Amaldagi tahriri).

2. O‘zbekiston Respublikasining «Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida»gi Qonuni. 2021-yil 13-apreldagi O‘RQ-681-son.

3. Milliy buxgalteriya hisobi standartlari (BHMS). O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi.

4. Xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning moliyaviy-xo‘jalik faoliyati hisobvaraqlari rejasi. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, 2002-yil 27-dekabrdagi 103-son buyrug‘i.

5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining rasmiy veb-sayti: soliq.uz.

6. Soliq va buxgalteriya hisobiga oid axborot-huquqiy resurslar: buxgalter.uz, norma.uz.

7. 1C:Buxgalteriya dasturidan foydalanish bo‘yicha rasmiy foydalanuvchi qo‘llanmalari.